

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Р. В. ЯКОВЕНКО

**ЕКОНОМІЧНІ КАТЕГОРІЇ, ЕКОНОМІЧНІ
ПОКАЗНИКИ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЗАКОНИ**

навчальний посібник з курсу «Основи економічної теорії» для
технічних спеціальностей

КРОПИВНИЦЬКИЙ - 2018

Яковенко Р. В.

Я 47 Економічні категорії, економічні показники та економічні категорії : навчальний посібник з курсу «Основи економічної теорії» для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 20 с.

ЕКОНОМІЧНІ КАТЕГОРІЇ

Аграрні відносини – це складова частина загальнооекономічних відносин, що виникають з приводу володіння і користування землею, як головного засобу сільськогосподарського виробництва.

Агропромисловий комплекс – це сукупність галузей, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, реалізацією, транспортуванням та обслуговуванням сільського господарства.

Акція – це цінний папір без фіксованого терміну обігу, що підтверджує долеву участь у статутному фонді акціонерного товариства, дає право на отримання частки прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь в розподілі майна у випадку ліквідації акціонерного товариства.

Аудит – система знань, методів та технологій щодо перевірки облікової звітності. В багатьох випадках його здійснює незалежна особа, що перевіряє фінансово-господарський стан фірми, використання бюджетних ресурсів, відповідність поданої податкової декларації реальним доходам фірми.

Банк – кредитна організація, що є головним суб'єктом фінансового ринку та грошово-кредитної системи. До функцій банку відносять: акумуляцію і зберігання грошових засобів суб'єктів фінансово-господарської діяльності та створення позичкового капіталу, здійснення посередницької діяльності в грошових розрахунках між суб'єктами фінансової діяльності, надання кредиту, емісію платіжних засобів і цінних паперів.

Безробіття – це неспроможність економічної системи повністю використовувати наявний ресурс “робоча сила”, наявність значної кількості людей, які не можуть знайти роботу, що відповідає їх фаховій підготовці та професійному рівню.

Біметалізм – металева грошова система, в якій роль загального еквівалента закріплена за двома металами (золотом та сріблом), і встановлюються 2 ціни на 1 товар.

Бухгалтерський облік – система показників та методів, що використовуються для внутрішнього контролю фінансово-господарської діяльності підприємства.

Бюджетна система – складається з державного бюджету, бюджетів територіально-адміністративних одиниць (областей, районів, міст, селищ), податкової системи та правової бази бюджетної діяльності. Державні і місцеві бюджети створюють фінансову основу для поєднання загальнодержавних та регіональних інтересів.

Бюджетний дефіцит – перевищення витрат бюджету над його доходами.

Валюта – грошова одиниця певної країни.

Валютна система – це державно-правова форма організації валютних відносин держави. Їх головна мета – ефективне посередництво між платежами за експорт та імпорт товарів, капіталу, послуг, інших взаємовідносин між країнами та створення сприятливих умов для розвитку виробництва всередині окремих країн та міжнародного поділу праці.

Вартість – обсяг ресурсів та усіх витрат виробництва.

Вексель – це цінний папір, що посвідчує безумовне грошове зобов'язання особи, що випустила вексель, сплатити визначену суму грошей особі, яка в даний момент є володарем векселя.

Видатки розвитку – це видатки бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови галузей економіки; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширенням відтворенням.

Виробництво – це процес суспільної праці, внаслідок якого відбувається створення матеріальних і духовних благ для задоволення суспільних потреб, воно поділяється на матеріальне і нематеріальне. Виробництво, на відміну від праці, має завершений характер (створення товару).

Виробничі відносини – це система стосунків між людьми, людьми та засобами виробництва в процесі організації виробництва та розподілу виготовленої продукції. Вона включає в тому числі до- та післявиробничі відносини.

Витрати підприємства – це платежі, які здійснює фірма в процесі придбання та використання ресурсів для виробництва та реалізації своєї продукції.

Відсоток – річний дохід від грошового капіталу.

Відчуження – процес перетворення діяльності та здібностей людини на самостійну силу, уречевлення результатів праці з перетворенням власності суб'єктів на об'єкти економічних відносин.

Вільні товари – засоби задоволення потреб, які людина отримує безкоштовно (сонце, повітря).

Власність – це система економічних відносин з приводу володіння, користування і розпорядження майном. З юридичної точки зору власність являє собою право на використання певного об'єкта власності в своїх інтересах.

Володіння – характеризує необмежену в часі належність об'єкта власності певному суб'єктові, фактичне панування суб'єкта над об'єктом власності.

Глобалізація – це якісно новий етап взаємозалежності національних економік на основі поглиблення інтернаціоналізації світового господарства, інтенсифікації міжнародних переміщень товарів, послуг, капіталу, робочої сили і технологій.

Господарський (економічний) механізм – координуючий та взаємоузгоджуючий елемент економічної системи, являє собою сукупність методів та інструментів за допомогою яких реалізуються об'єктивні економічні закони.

Господарські (економічні) товари – засоби задоволення потреб, результати виробництва, за які людина сплачує кошти. Поділяються на речові та неречові товари.

Гроші – це специфічний товар, який виконує функцію загального обмінного еквівалента, на підставі якого вимірюється вартість усіх інших товарів.

Грошова маса – сукупний обсяг платіжних засобів, що обслуговує господарський обіг і належить приватним особам, підприємствам і державі.

Грошова система – це форми організації грошового обігу, що склались історично і закріплені національним законодавством. Розрізняють металеві та паперово-кредитні системи.

Грошовий оборот (обіг) – це частина загальнооекономічного обігу, яка відображає рух грошей в готівковій та безготівковій формах, в процесі розширеного суспільного відтворення та обслуговування нетоварних виплат і розрахунків.

Гуманізація виробництва – це діяльність суспільства щодо створення безпечних матеріально-технічних, організаційно-економічних, соціально сприятливих умов праці з метою найповнішої самореалізації особистості в процесі праці.

Демпінг – це експорт товарів за ціною нижчою, ніж ціна, що існує в країні.

Держава – це підприємства державної форми власності, державні установи та організації а також органи державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюють вплив на перебіг економічних процесів.

Державне регулювання економіки – це управління соціально-економічним розвитком країни, тобто сукупність заходів державного впливу на об'єкти і процеси з метою певного спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації конкретних цілей.

Державний борг – це заборгованість по облігаціям державної позики або пов'язана з іншими заходами щодо ліквідації бюджетного дефіциту. В залежності від розташування суб'єктів отримання додаткових грошей, розрізняють внутрішній та зовнішній державні борги, додаток яких є загальною сумою державного боргу.

Державний бюджет – це найбільший централізований грошовий фонд країни, що знаходиться в розпорядженні уряду і являє собою кошторис грошових доходів і витрат держави на певний період (як правило рік).

Дивіденд – дохід від акцій.

Друга диференційна рента – виникає внаслідок додаткових капіталовкладень у підвищення продуктивності ліпших земель.

Домінуючий об'єкт власності – характеристика розвитку продуктивних сил; визначальний чинник, навколо якого будуються процеси обміну. В певних умовах може виконувати функції грошей.

Економічна безпека держави – це стан повноцінного ефективного функціонування національної економіки, її незалежність від зовнішніх джерел, спроможність уникнення саботажу та запобігання економічним диверсіям.

Економічна ефективність – це зв'язок між кількістю одиниць обмежених ресурсів, використаних у процесі виробництва та кількістю виготовлених товарів; це досягнення економічного результату при застосуванні мінімальних витрат.

Економічна політика – це система ретельно спланованих, науково обґрунтованих заходів, спрямованих на зміну господарських процесів і явищ, що

мають місце в національній економіці, метою яких є досягнення конкретних цілей.

Економічна система – це особливим чином упорядкована, скоординована система зв'язку між суб'єктами національної економіки та процесами всередині неї, що визначаються характерними, притаманними їй рисами.

Економічне зростання – це збільшення реального ВВП на душу населення, тобто зростання обсягів національного виробництва.

Економічний розвиток – це не тільки збільшення обсягів існуючого виробництва, а й розробка та впровадження принципово нових товарів на основі нових технологій.

Економічний цикл – це рух виробництва від закінчення попередньої кризи до початку наступної.

Економічні блага – всі засоби задоволення потреб.

Економічні інтереси – потреби раціональної економічної поведінки усіх суб'єктів економічних відносин.

Економічні потреби – це об'єктивні умови існування людини, внутрішні мотиви, що спонукають її до економічної діяльності.

Економічні ресурси – це всі чинники, що приймають участь в процесі створення економічних благ.

Емісія – випуск грошей в обіг, здійснюється центральним банком.

Зайнятість – це діяльність громадян, що пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм прибуток у грошовій чи іншій формі.

Заощадження – це частка доходу після сплати податків, що не споживається.

Заробітна плата – це ціна використання робочої сили, або економічного ресурсу “праця”.

Засоби праці – знаряддя та інструменти, за допомогою яких людина здійснює вплив на предмети праці, складова продуктивних сил.

Земля – виробничий ресурс який включає в себе всі природні ресурси: орні землі, ліси, водні ресурси, корисні копалини тощо.

Зміст праці – це взаємодія особистих і речових моментів процесу праці, обсяг і структура трудових функцій людини, її професійні знання, необхідні виробничі відносини.

Змішана економіка – тип економічної системи, що характеризується поєднанням характерних рис чистого капіталізму та командно-адміністративної економіки. В ній присутні різні форми власності та два складових елементи регулювання економічних процесів: як ринкове саморегулювання так і державне втручання в економічні процеси.

Інвестиції (капіталовкладення) – це витрати підприємств на розвиток та розширення виробництва, придбання устаткування, капітальне будівництво, досягнення соціального ефекту.

Інвестиційні товари (засоби виробництва, верстати) – господарський засіб задоволення потреб виробника.

Інфляція – це знецінення грошей, виражене у вигляді підвищення загального рівня цін.

Інформація, знання, освіта – чинник підвищення продуктивності праці.

Казначейські зобов'язання – це вид цінних паперів на пред'явника, які розповсюджуються серед населення на добровільній основі та свідчать про внесення їхніми власниками грошових коштів до державного бюджету, та дають право на отримання доходу у вигляді відсотка.

Капітал – накопичені засоби виробництва, матеріальні запаси та грошові кошти, необхідні для виробничого процесу.

Командно-адміністративна економіка (державний соціалізм) – тип економічної системи, який визнає існування лише державної власності на засоби виробництва, підприємницька ініціатива індивіда при цьому заборонена. Головною рушійною силою економічного розвитку при цьому є державний інтерес. Держава за допомогою централізованого планування визначає обсяги виробництва, систему розподілу товарів, використання ресурсів і методологію ціноутворення.

Комерційний кредит – це відносини, які виникають між продавцями та покупцями, коли останні отримують товари чи послуги з відстроченням платежу.

Конкуренція (*competition* – змагання, *англ.*) – форма суперництва за економічне домінування, боротьба між різними групами економічних суб'єктів: продавцями, споживачами, інвесторами, кредиторами тощо.

Корисність – спроможність товару задовольняти потреби. Корисність кожного товару для різних людей, в різні періоди часу та за різних обставин є різною.

Користування (використання) – процес виробничого використання і споживання корисних властивостей об'єкта власності, а також створених за його допомогою благ.

Кредит – (*походить від лат. слова Credo – довіра, довіряю*) це система відносин, що виникають між позикодавцем (кредитором) і позичальником (дебітором), з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів та їх використання на умовах повернення та плати за використання.

Кредитна система – це сукупність різноманітних кредитно-фінансових установ, що працюють на ринку позичкових капіталів та здійснюють їх акумуляцію і мобілізацію.

Ліквідність – це здатність активу бути швидко, без перешкод обміненим на засіб платежу або бути використаним як засіб платежу.

Макроекономічна структура економіки – співвідношення між окремими секторами й галузями в національній економіці.

Маркетинг – це складова частина комерційної діяльності, сутність якої полягає в підпорядкуванні господарських дій ринковим умовам та встановленні прямого безпосереднього зв'язку між виробництвом та обігом.

Менеджмент – це наукова організація управління. Її чотири основні елементи: планування, організація, мотивація та контроль.

Міжнародна виробнича кооперація – це співпраця господарських одиниць певних країн задля спільного виробництва певної продукції.

Міжнародний поділ праці – це спеціалізація окремо взятих країн на виробництві певних груп товарів та послуг, у відповідності до наявних ресурсів та виробничого персоналу.

Мінова вартість – спроможність товару до обміну, вона поєднує в собі та враховує риси корисності та вартості.

Монометалізм – металева грошова система, в якій один метал виконує функцію загального еквівалента.

Мотивація праці – сукупність економічних та неекономічних стимулів, що спонукають людину до певного виду діяльності чи економічної активності.

Натуральне господарство – форма господарювання, за якої домогосподарство забезпечує себе усім необхідним, не відчувачи потреб в процесі обміну результатами господарювання.

Наука – це особливий вид людської діяльності, спрямований на виробництво нових знань про природу, суспільство та мислення.

Націоналізація – перехід майна будь-якої форми власності до власності держави.

Національна економіка – це система економічних інститутів та відносин, що функціонують в межах однієї країни та є виразами її національних і економічних інтересів.

Неречові товари – права та послуги, засіб задоволення потреб людини, який є результатом виробництва.

Облігація – це цінний папір, що підтверджує внесення її власником певного обсягу грошових коштів та зобов'язує особу, що її випустила повернути номінальну вартість цього цінного паперу у визначений термін з виплатою фіксованого відсотка.

Обмін – взаємодія різних економічних агентів з метою задоволення особистих потреб, засобів задоволення яких вони не мають.

Оборотні фонди – засоби виробництва, що повністю споживаються протягом одного виробничого циклу та враховуються в процесі виробництва у собівартості (матеріали, сировина).

Організаційно-економічні виробничі відносини – проміжна структура економічної системи, в якій формується взаємодія продуктивних сил і виробничих відносин.

Основні фонди – засоби виробництва, що не використовуються повністю протягом одного виробничого циклу підприємства, вартість споживання яких переноситься на виробництво у вигляді амортизації (верстати, будівлі, устаткування).

Перехідна економіка – це економіка, яка знаходиться у стані докорінних змін, переходу від одного стану до іншого, від однієї до іншої економічної системи. Як правило, коли говорять про перехідну економіку, розуміють економіку переходу від командно-адміністративної до ринково орієнтованої економіки.

Перша диференційна рента – це додатковий дохід, який отримують у результаті продуктивної праці на ліпших за родючістю та місцем розташування землях.

Підприємництво – самостійна ініціатива, законна, систематична, новаторська, ризикована діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, торгівлі, з метою отримання прибутку та задоволення суспільних потреб.

Підприємницькі здібності – фактор, що поєднує решту інших чинників з метою створення економічних благ.

Податки – це обов’язкові платежі фізичних та юридичних осіб до бюджету, що здійснюються на умовах та у порядку визначеному законодавчими актами держави. За своїм економічним змістом, податки виражають фінансові відносини між державою і учасниками господарського життя з метою створення централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою своїх завдань.

Попит – це платоспроможна потреба, бажання покупця придбати певну кількість певного товару при кожному з можливих рівнів цін.

Послуга – результат нематеріального виробництва.

Поточні видатки – це видатки бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій, які діють на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів соціального захисту населення.

Праця – фізичні та розумові здібності людини, що використовуються в процесі виробництва. Свідома енергозатратна діяльність людини для досягнення певної мети.

Предмети праці – сировина, матеріали, об’єкт на який впливає людина за допомогою засобів праці в процесі виробництва.

Приватизація – це процес перетворення державної власності на приватну, колективну чи змішану.

Привласнення – це продуктивний спосіб перетворення предметів, явищ природи і суспільства, їхніх корисних властивостей на реальні умови життєдіяльності економічних суб’єктів.

Продуктивні сили – це всі елементи та засоби, за допомогою яких відбувається виробничий процес. До них відносять робітників, верстати, обладнання, інструменти, сировину та матеріали; все те, за допомогою чого людина працює та досягає виробничого результату.

Пропозиція – це кількість товару, яку здатний виробити і запропонувати до продажу виробник при кожному з можливих рівнів цін.

Раціоналізаторський дохід – це прибуток, який отримують господарства, які вкладають кошти у підвищення родючості гірших земель.

Рейдерство – це заволодіння та організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою їх захоплення у свою власність, що спричиняє порушення їх нормальної роботи. В рейдерському механізмі можуть бути задіяні судові рішення, охоронні служби, в тому числі й державні, міліція та прокуратура.

Рента – річний дохід від використання землі, який визначається її родючістю.

Речові товари – засоби виробництва і предмети споживання.

Ринкова інфраструктура – це система підприємств, організацій, закладів виробничої та невиробничої сфер, які покликані обслуговувати товаровиробників, створювати умови для своєчасного і безпосереднього нарощування обсягів пропозиції продукції на ринку.

Ринкова рівновага – це стан, який задовольняє покупця і виробника, що досягається внаслідок взаємодії попиту і пропозиції, при цьому формується рівноважна ціна та рівноважний обсяг виробництва.

Ринок – це система економічних відносин, що поєднує продавців та покупців різноманітних товарів та узгоджує їх економічні інтереси через ціновий механізм.

Ринок цінних паперів – це частина ринку позичкових капіталів, де здійснюється емісія та купівля-продаж цінних паперів. До його структури входять НБУ, комерційні банки, спеціалізовані кредитні установи, біржі, юридичні та фізичні особи.

Рівень життя населення – це ступінь задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб людей.

Робітник – одиничний чинник населення, зайнятий в процесі суспільного виробництва, наділений певними розумовими та фізичними здібностями.

Роздержавлення – це процес сприяння розвитку потрібних для повноцінної ринкової економіки різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності, ліквідація майнової монополії держави у підприємницьких відносинах. Воно передбачає ліквідацію державного диктату плану, централізованого розподілу ресурсів тощо, комерціалізацію діяльності державних підприємств (запровадження принципу самостійного господарювання), демонополізацію виробництва і розвиток конкуренції, приватизацію державної власності та ін.

Розподіл – процес поширення результатів виробництва серед різних категорій населення.

Розпорядження – здійснюване власником або делегованим іншим економічним суб'єктом право прийняття рішень з приводу функціонування і реалізації об'єкта.

Світове господарство – це сукупність національних економік та особлива сфера міжнародних зв'язків, в яких національні господарства виступають як єдина система використання ресурсів та обміну результатами виробничої діяльності.

Світовий ринок – це система міжнародних економічних відносин, що поєднує виробників продукції та її споживачів з різноманітних країн світу.

Синергічний ефект – це комплексний підхід для всіх факторів, нова якість у процесі системної взаємодії в межах складної органічної системи.

Соціальна ефективність виробництва – характеризується застосуванням максимальної кількості робітників (з метою подолання безробіття) та створенням продукту, який не завжди є прибутковим для приватного сектору (маяк, світлофор, автошляхи, мости, зелені насадження).

Соціальна політика – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту його членів, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в країні.

Соціальне партнерство – нова прогресивна форма суспільно свідомої взаємодії населення всередині країни, регіону чи громади, що спрямована на

розв'язання соціальних потреб та проблем, і часто бере на себе функції соціального захисту.

Соціальне страхування – це система фінансових відшкодувань фізичним особам певних життєвих ризиків. Основні його форми – *пенсійне, медичне, страхування на випадок безробіття*.

Соціально-економічна ефективність враховує як прибуток виробника так і рівень задоволення суспільних потреб в тому числі суспільно необхідними товарами.

Соціально-економічні виробничі відносини – похідна економічна форма, що ґрунтується на відносинах власності і відображає специфічні особливості привласнення засобів і результатів виробництва та відносини людей в процесах виробництва, обміну та споживання.

Споживання – це сума грошей, яка витрачається населенням на придбання матеріальних благ і послуг.

Споживча вартість – здатність задовольняти потреби певних груп покупців, стосується кожної окремої людини, тобто суб'єктивна категорія.

Стагфляція – швидке знецінення грошей, що супроводжується падінням обсягів виробництва і зростанням рівня безробіття.

Сукупна пропозиція – загальний обсяг продукції, який згодні виробити та поставити на ринок виробники при кожному з можливих рівнів цін; всі товари та послуги, що пропонуються для продажу в країні.

Сукупний попит – загальний обсяг товарів та послуг, які бажають придбати споживачі країни при кожному з можливих рівнів цін; може бути збільшений за рахунок державних замовлень.

Суспільне відтворення – це процес виробництва, що постійно повторюється.

Техніка – це сукупність засобів праці, що використовуються у виробничих цілях та для задоволення особистих потреб людини.

Товар – це результат виробництва, який призначений не для особистого споживання, а для обміну (продажу).

Товари споживання – господарський засіб задоволення потреб споживача.

Товарне виробництво – форма господарювання, за якої в процесі виробництва створюється не продукт особистого споживання, а товар – об'єкт обміну або продажу.

Традиційна економіка – тип економічної системи, коли засобами виробництва володіє одна особа (рабовласник, феодал), обмін товарами між окремими домогосподарствами має переважно характер бартеру, кожне домогосподарство забезпечує себе усім необхідним для життя. Економічні процеси при цьому регулюються за допомогою звичаїв, традицій, релігійних догм тощо.

Трудовий потенціал – все працездатне населення працездатного віку.

Трудові ресурси – все зайняте населення на певний момент.

Фінанси – це система економічних відносин, пов'язана із формуванням та використанням фондів грошових ресурсів.

Фінансова система – це система створення та використання фондів грошових ресурсів, разом із розгалуженою мережею фінансових установ. До неї

входять три підсистеми: державні фінанси, фінанси підприємств і фінанси населення.

Характер праці – це особливості взаємозв'язку людей у процесі спільної трудової діяльності, специфіка відносин між ними щодо їх участі у праці.

Цивілізація – це історично конкретний стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем продуктивних сил, особливим способом організації виробництва і відповідною матеріальною і духовною культурою.

Ціна – це обсяг грошових коштів, за яким товар реалізується на ринку, який задовольняє як покупця так і продавця.

Цінні папери – це документи, які виражають відносини власності, фіксують кредитні угоди або підкреслюють право власності. Вони випускаються їх первинним володарем та передбачають отримання прибутку у вигляді дивіденду чи відсотку, вищого за банківський відсоток.

Час – найобмеженіший чинник виробництва.

Чиста ринкова економіка (чистий капіталізм) – тип економічної системи, який характеризується приватною власністю на засоби виробництва та економічні ресурси. При цьому поведінка кожного суб'єкта економічних відносин мотивується його особистими інтересами, а головною рушійною силою економічного розвитку є конкуренція. Держава при цьому не втручається в економічні процеси, ціноутворення відбувається стихійно, внаслідок взаємодії попиту і пропозиції.

ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ

Амортизація – витрати на відновлення основного капіталу.

Бухгалтерський прибуток (П бухг.) – співвідношення загального виторгу фірми з обсягом явних (зовнішніх) витрат.

$$\text{П бухг.} = \text{Д} - \text{ЯВ}$$

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, що виражена в грошових одиницях іншої країни.

ВВП (валовий внутрішній продукт) – сукупна ринкова вартість усього обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг, вироблених всередині країни за рік.

ВВП номінальний відображає обсяг виробництва у ринкових цінах, що склалися на момент створення цього обсягу продукції.

ВВП реальний відображає вартість загального обсягу виробництва в різні роки в постійних цінах одного визначеного року, який називається базовим.

ВНП (валовий національний продукт) відображає сукупну ринкову вартість усього ринкового виробництва товарів і послуг суб'єктами країни за рік. Він враховує закордонне виробництво суб'єктів даної країни і не враховує доходи отримані нерезидентами в цій країні.

Гранична схильність до заощадження (ГСЗ), або зміна заощадження в залежності від зміни доходу.

$$\text{ГСЗ} = \frac{\text{зміна З}}{\text{зміна Д}} \times 100\%$$

Гранична схильність до споживання (ГСС), або зміна споживання в залежності від зміни доходу.

$$\text{ГСС} = \frac{\text{зміна С}}{\text{зміна Д}} \times 100\%$$

Граничні витрати (ГВ) – це додаткові витрати пов'язані з випуском ще однієї одиниці продукції.

$$\text{ГВ} = \frac{\text{Зміна ВВ}}{\text{Зміна обсягу вир-ва}}$$

Дохід кінцевого користування – дохід після сплати індивідуальних податків. Розраховується як ОД за мінусом особистого податку, податків на особисте майно і на спадщину.

Економічний прибуток (П екон.) – це різниця між ринковою ціною реалізованої продукції та усіма витратами на її виробництво (явними та неявними), враховуючи нормальний прибуток.

$$\text{П екон.} = \text{Д} - \text{ВВ}$$

Змінні витрати (ЗВ) – це витрати які змінюються в залежності від обсягу виробництва. Наприклад: витрати на сировину, матеріали, паливо, транспортування, заробітну плату тощо.

Індекс людського розвитку (ІЛР), запропонований ООН у 1990 р., має три наступні складові:

- тривалість життя населення;
- рівень освіти;
- обсяг ВВП на душу населення.

Індекс цін (Іц) – співвідношення між сукупною поточною ціною певного набору товарів і послуг (споживчого кошику) певного року до такого ж показника в цінах базового року.

Споживчий кошик в цінах поточного року

$$\text{Іц} = \frac{\text{Споживчий кошик в цінах поточного року}}{\text{Споживчий кошик в цінах базового року}} \times 100\%$$

Споживчий кошик в цінах базового року

Матеріаловіддача – відображає скільки продукції виготовляється за рахунок однієї гривні матеріалу.

Межа малозабезпеченості – величина сукупного доходу на душу населення, яка забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів та послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством.

НД (Національний дохід) – сукупний дохід, зароблений постачальниками різних ресурсів. $\text{НД} = \text{ЧВП} - \text{непрямі податки на бізнес}$.

Номінальна заробітна плата – це сума грошей, яку отримує робітник за свою роботу.

Нормальний прибуток – це мінімальна плата, яку отримує носій підприємницьких здібностей (підприємець). Як правило, підприємницький дохід прийнято вважати елементом витрат. Якщо цей розмір не забезпечено, підприємець переорієнтовує свої зусилля на отримання заробітної плати.

ОД (особистий дохід) – дорівнює національному доходу за виключенням внесків на соціальне страхування, податків на прибуток корпорацій (АТ), та з додаванням трансфертних платежів (соціальної допомоги та виплат населенню).

Платіжний баланс – це вартісне співвідношення між сумою платежів отриманих суб'єктами даної країни з-за кордону, і сумою платежів здійснених країною за кордон протягом певного періоду.

Постійні витрати (ПВ) – їх розмір яких не залежить від обсягів виробництва продукції. Вони потребують оплати навіть тоді, коли фірма не працює. Наприклад: заробітна плата керівництва, комунальні платежі.

Прибуток (П заг.) відображає співвідношення між загальною виручкою (доходом) та витратами виробництва.

$$\text{П заг.} = \text{Д} - \text{В}$$

Продуктивність праці – обсяг продукції виробленої одним робітником, або за одиницю часу.

Прожитковий мінімум – це мінімальна кількість життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності працівника та відновлення його робочої сили.

Реальна з/п визначається обсягом товарів і послуг, які можна придбати за номінальну з/п за існуючого рівня цін.

Номінальна з/п

$$\text{Реальна з/п} = \frac{\text{Номінальна з/п}}{\text{Індекс цін}}$$

Індекс цін

Кількість зареєстрованих безробітних

$$\text{Рівень безробіття} = \frac{\text{Кількість зареєстрованих безробітних}}{\text{Сукупна робоча сила}} \times 100\%$$

Споживчий кошик – вартість стандартного набору товарів і послуг масового споживання середнього споживача в конкретній країні в певний час.

Сукупний суспільний продукт (ССП) – макроекономічний показник, який відображає все виготовлене в сфері матеріального виробництва.

Середні валові (сукупні) витрати (СВВ) – це співвідношення валових витрат до обсягу виготовленої продукції.

$$\text{СВВ} = \frac{\text{ВВ}}{\text{Обсяг вир-ва}} = \frac{\text{ПВ} + \text{ЗВ}}{\text{Обсяг вир-ва}} = \frac{\text{ПВ}}{\text{ОВ}} + \frac{\text{ЗВ}}{\text{ОВ}}$$

Середня схильність до заощадження (ССЗ) – частина доходу, що використовується на заощадження;

$$\text{ССЗ} = \frac{\text{З}}{\text{Д}} \times 100\%$$

Середня схильність до споживання (ССС) – частина доходу, що використовується на споживання.

$$CCC = \frac{C}{D} \times 100\%$$

Середні змінні витрати (СЗВ) обчислюються як відношення загальних витрат до обсягу виробленої продукції.

$$СЗВ = \frac{ЗВ}{\text{Обсяг вир-ва}}$$

Середні постійні витрати (СПВ) розраховують як співвідношення загальних постійних витрат та обсягу виробленої продукції.

$$СПВ = \frac{ПВ}{\text{Обсяг вир-ва}}$$

Соціальний мінімум (бюджет мінімального достатку) – включає крім фізіологічного мінімуму, мінімальні норми задоволення соціальних і духовних потреб.

Сукупні (валові) витрати - це сума постійних і змінних витрат при кожному обсязі виробництва. **ВВ (СВ) = ПВ + ЗВ**

$$\text{Темп інфляції} = \frac{\text{індекс цін поточного року} - \text{індекс цін базового року}}{\text{індекс цін базового року}}$$

Торговий баланс – складова частина платіжного балансу, що відображає співвідношення між товарним експортом країни та її товарним імпортом (при цьому послуги не враховуються).

Трудомісткість праці – кількість часу необхідна для виробництва одиниці продукції, показник зворотний до продуктивності праці.

Фізіологічний мінімум – це вартість товарів і послуг, необхідних для задоволення тільки основних фізіологічних потреб, практично без придбання одягу, взуття, інших непродовольчих товарів протягом нетривалого часу.

Фондовіддача – відображає відношення обсягу виробництва на 1 грн. витрат виробничих фондів, або скільки продукції спроможна створити 1 гривня виробничих фондів.

ЧВП (чистий внутрішній продукт) – ВВП, який не враховує витрати на відновлення основного капіталу. **ЧВП = ВВП – амортизаційні відрахування.**

Чистий експорт – експорт за мінусом імпорту.

Чисті інвестиції (ЧІ) відбивають тільки приріст виробничого капіталу.
 $ЧІ = ВІ - А.$

ЕКОНОМІЧНІ ЗАКОНИ

Другий закон Госсена (закон рівномірного задоволення потреб) – *оптимальна структура споживання досягається за умов рівності граничних корисностей благ, які споживаються.*

Другий закон Енгеля визначає, що *витрати на предмети розкошу чи заощадження люди роблять лише при високому рівні доходів, що перевищує рівень, необхідний для задоволення основних потреб.*

Загальна закономірність споживання Енгеля засвідчує, що *разом зі зростанням доходів зростає загальний рівень витрат і споживання.*

Закон Артура Оукена: *перевищення фактичного рівня безробіття над природним на 1% призводить до зменшення ВВП на 2-2.5%.*

Закон вартості полягає у відповідності витрат на виробництво товару його обмінному еквіваленту.

Закон грошового обігу Ірвінга Фішера:

$$M \times V = P \times Q, \quad \text{де}$$

M – кількість грошей в обігу
 V – швидкість обертання грошей
 P – середня ціна товарів і послуг
 Q – кількість реалізованих товарів і послуг

Закон грошового обігу Карла Маркса:

Кількість грошей, необхідних для обігу	Сума цін реалізованих товарів	-	Сума цін товарів проданих в кредит	+	Сума платежів по зобов'язанням	-	Сума отриманих платежів
$= \frac{\text{Середнє число обертів грошей як засобу обігу та засобу платежу}}{\text{Середнє число обертів грошей як засобу обігу та засобу платежу}}$							

Закон економії часу полягає у прагненні робітника якомога менше витратити часу на працю не зменшуючи при цьому обсяги доходу.

Закон зростання потреб: потреби суспільства та особистості є необмеженими та такими, що постійно зростають.

Закон Коперника-Грешема: менш коштовні гроші витісняють з обігу більш коштовні.

Закон обмеженості ресурсів: економічні ресурси, на відміну від потреб є обмеженими та такими, що дедалі більше скорочуються.

Закон попиту: між ціною товару та його обсягом, що бажать придбати споживачі існує зворотна залежність, тобто при зростанні ціни – обсяг попиту зменшується.

Закон пропозиції: між ціною на товар та обсягами його виробництва існує пряма залежність – збільшення ціни викликає збільшення обсягів виробництва.

Перший закон Госсена (закон спадної граничної корисності) – величина задоволення від споживання кожної наступної одиниці товару поступово зменшується, до того часу, поки не стає від'ємною з моменту перенасичення.

Перший закон Енгеля доводить, що зі зростанням доходів зростає споживання як продовольчих, так і непродовольчих товарів, проте темп зростання споживання перших є меншим за темп зростання споживання непродовольчих товарів.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.

2. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – Кіровоград : 2006. – 92 с.

3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – Кіровоград : ТОВ „Поліграф-Сервіс”, 2007. – 132 с.

4. Яковенко Р. В. Технології продажу товарів / Роман Яковенко. – Кіровоград : 2003. – 212 с.

5. Яковенко Р. В. Наукова робота студентів : методичні поради та рекомендації / Роман Яковенко. – Кіровоград : „ПіК”, 2009. – 40 с.

6. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „ПіК”, 2009. – 548 с. : іл.

7. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.

10. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.